Csik Tamás

A szolgálat ára. Kristóffy József, „darabont belügyminiszter” és a Fejérváry-kormány királyi biztosainak nyugdíjazása 1906-ban

Abstract: The Price of Service: The Retirement of József Kristóffy, the “Darabont Minister of the Interior”, and the Royal Commissioners of the Fejérváry Government in 1906. The study examines the official careers of József Kristóffy, Minister of the Interior in the Fejérváry government, and of the lord lieutenants and royal commissioners who accepted office during the Hungarian political crisis of 1905–1906, placing their retirement procedures at the centre of the analysis. For a significant proportion of the officials appointed during the period of a government lacking parliamentary support, the continuation of an administrative career was no longer possible after the crisis under the changed political circumstances.

If the conditions for their retirement had not been secured in time, they could suffer serious disadvantages owing to the ambiguous interpretation of certain provisions of the relevant legislation and to gaps in the regulatory framework, whether in the calculation of their years of service or in the determination of the final official salary to be taken into account. Accordingly, the closing phase of their careers cannot be regarded as conventional within the civil service. At the same time, it may serve as a useful model for analysing the life courses of those who accepted office in situations of political crisis.

Keywords: Fejérváry government; political crisis of 1905–1906; József Kristóffy; retirement; lord lieutenants; royal commissioners

Tanulmányom célja természetesen nem önmagában a 20. század eleji nyugdíjrendszer bemutatása egy esettanulmány tükrében. A témáról már született történészi monográfia, és az egykori jogászi összefoglalók is kellő részletességgel tárgyalták a nyugdíjba vonulás feltételeit és folyamatát.[1] Elsősorban azon közigazgatási tisztviselők nyugdíjazását vizsgálom, akik a dualista korszak legsúlyosabb politikai válságának közepette vagy belügyminiszterként vállaltak aktív szerepet egy országgyűlési támogatás nélküli

[1] Kozári 2012; Móczár 1913.

https://doi.org/10.17048/EKKETDIKonf.24.2.2026.249

kormányban, vagy valamely törvényhatóság élére kinevezettként igyekeztek végrehajtani a kabinet rendelkezéseit. A vizsgálódás azonban nem pusztán öncél, hiszen a törvényileg szabályozott keretek egyben határokat is szabtak a nyugdíjjogosultság elbírálásához, de ezen keretek között a kérvényezők helyzetét könnyítő vagy nehezítő politikai döntések is születhettek, így érdemes a vizsgált esetek közti hasonlóságokat és különbségeket bemutatni. A kritikus politikai helyzetben fontos posztokat betöltő tisztviselők életpálya-vizsgálata természetesen nem előzmény nélküli. A teljesség igénye nélkül itt elég csak megemlíteni a Hermann Róbert szerkesztésében 2015-ben megjelent kötetet, amely tágabb értelemben a kollaboráció kérdését járja körül. A kötetben Szántay Antal a II. József-kori kerületi biztosok életpályáját elemezte, Völgyesi Orsolya pedig az 1840-es években megyei adminisztrátorként szerepet vállaló Földváry Gáboról írt esettanulmányt.[2] A tanulmányban még utalni fogok a szakirodalom megállapításaira.

Az érintett tisztviselők kiválasztásának szempontjai kapcsán érdemes mindenekelőtt a forrásbázisra utalni, amely alapvetően meghatározza azok körét, akikről egyáltalán írni lehet. Hozzátéve természetesen, hogy nyugdíjazásokról van szó, és az ilyen ügyek nagy részét időközben kiselejtezték a kormányhatósági fondokból. Valójában inkább úgy tűnik, hogy a hivatali eljárás szempontjából egyedi esetek iratai maradtak fenn, amelyekhez felségfolyamodvány is kapcsolódott, és részben hosszan elhúzódó esetekről, illetve kellően kitartó nyugdíjjogosultakról volt szó. Mindazonáltal így is kellő számú ügy iratai maradtak fenn a Belügyminisztérium elnöki iratai, a Miniszterelnökség központilag iktatott iratai, illetve az uralkodói kabinetiroda iratai között, a Daruváry-hagyatékban.[3] További cél volt, hogy több, részben eltérő, részben pedig hasonló közigazgatási posztot betöltő tisztviselőről legyen szó a nyugdíjazási ügyek közti hasonlóságok vagy különbségek meghatározása érdekében. Az adott forrásbázis és a vizsgálódás célja alapján tehát Kristóffy József belügyminiszter, Naszády Iván debreceni és Hajdú vármegyei, Rudnay Béla budapesti és Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyei, Vozáry János marosvásárhelyi és Maros-Torda vármegyei királyi biztosok, valamint Nagy László Szatmár vármegyei főispán és királyi biztos nyugdíjazási ügye kerül bemutatásra. Bár nem tartozott a királyi biztosok közé, de Cseresnyés József Csongrád vármegyei főispán ügye szintén bemutatásra kerül, mivel példája utalhat a hivatali eljárás buktatóinak egyik jellemző esetére.

A nyugdíjba vonulás folyamata és feltételei a 20. század elején

A korszak állandó fizetés mellett rendszeresített, állami állásban alkalmazott tisztviselők nyugdíjjogosultságát az 1885. évi XI. törvény szabályozta. Előbbi kitételek egyben meg is határozták az állandó alkalmazotti státuszt legalapvetőbb feltételként, amelynek

[2] Szántay 2015; Völgyesi 2015.
[3] MNL OL I 35, MNL OL K 26, MNL OL K 148.

hiánya azonban nem zárta ki a nyugdíjra való jogosultságot, ha az éppen aktuális, időleges állás előtti megfelelt a kritériumnak. Mindez már csak azért is fontos volt, mivel a nyugellátás megállapításának alapja a szolgálati idő mellett az utolsó, állandó állásban betöltött javadalom volt. A hivatalban töltött idő a tisztviselők számára előírt eskü letételétől számított folyamatos, megszakítás nélküli állami szolgálatot jelentette a törvényileg meghatározott állásokban, amelybe beleszámított a korábbi, de 1867. július 1. utáni törvényhatósági hivatali idő is. Amennyiben valaki az előbbi feltételnek megfelelt, és legalább 10 évnyi szolgálati idővel bírt, jogosult volt az ellátásra, amennyiben vagy egészségügy ok, vagy a 65 éves korhatár elérése miatt, vagy katonai szolgálat letöltését követően vonult vissza, vagy hivatali átszervezés, állásának megszűnése, esetleg ellene indított fegyelmi eljárás miatt más állásba nem volt helyezhető. A járandóság 40%-át tekintették a nyugellátás összegének a 10 éves szolgálat megléte esetén, amely az ezt követő, hivatalban töltött évek után 2-2%-kal emelkedett, de maximális értéke az utolsó beszámítható járandóság teljes összege lehetett, és ez sem lehetett több évi 8000 forintnál. A szolgálati idő felől nézve a 40 évnyi hivatali jogviszony után járó utolsó, beszámítható fizetés teljes összege volt a legmagasabb, amelyet a nyugdíjba vonuló kaphatott, de előbbi összeget ez sem haladhatta meg. A megszakított szolgálati idő kapcsán fontos szempont volt a hadjáratban teljesített katonai szolgálat, amely időtartamától függetlenül egy teljes, közszolgálatban töltött évnek számított. A nyugdíjazott akár vissza is térhetett az állami szolgálatba, erre az időre azonban természetesen nem járt az ellátás. A nyugdíjazási folyamat megindítását az érintettnek magának kellett kérelmeznie, az eljárást senkivel szemben sem alkalmazhatták büntetésként. Mivel nyugdíjbiztosító a korszakban még nem létezett, így a megítélt nyugellátás összegének folyósításáról az érintett felsőbb kormányszerv, rendszerint a minisztérium gondoskodott. Előbbi feltételektől egy minisztertanácsi döntést követően, miniszteri ellenjegyzéssel ellátott uralkodói rendelkezéssel lehetett eltérni, azonban Ferenc József is csak a törvényben szereplő rendelkezések érvényesítésétől tekinthetett el, amikor kegyelmi úton hozzájárult egy-egy végellátási díj megítéléséhez (ebben az esetben kegydíjként).[4]

Az 1905–1906. évi magyarországi politikai válság és a Fejérváry-kormány tisztviselői

Az 1905–1906. évi politikai válság eseményei már jól ismertek a történeti szakirodalom jóvoltából. A korábbi szerzők közül Dolmányos István írt monográfiát a témában, illetve Hanák Péter írta meg a tízkötetes országtörténeti összefoglalóban a korszak eseménytörténetét, az újonnan megjelent munkák közül pedig Soós László írt több mint százoldalas bevezető tanulmányt a Fejérváry-kormány időszakának minisztertanácsi

[4] Kozári 2012: 57–70.

jegyzőkönyveiről készült forrásközlésben.[5] Így ezúttal a korszak eseménytörténeti összefoglalójáról csak annyiban lesz szó, amennyiben a tanulmány témája szempontjából releváns politikai környezet bemutatásához feltétlenül szükséges.

A századfordulót követően, 1903-tól gyakorlatilag egyik válsághelyzet a másikat érte a magyar belpolitikában. A vita rendre az Osztrák–Magyar Monarchia közös hadügyi vezetése által az éves újonclétszám és katonai költségvetés felemelését célzó hadseregfejlesztési tervek, illetve erre válaszul a magyar közjogi ellenzék, mindenekelőtt a Függetlenségi és 48-as Párt által követelt, ugyancsak a közös hadsereget érintő katonai-nemzeti jellegű reformok körül bontakozott ki.[6] Az állandósuló obstrukciók miatt 1904 végére lehetetlenné vált az országgyűlési munka. Ferenc József feloszlatta az országgyűlést, az 1905. január 26. és február 4. közti választásokon pedig megbukott a harminc éve kormányzó Szabadelvű Párt. Erős ellenzéki többség jött létre a képviselőházban, amelynek legnagyobb pártja, a Kossuth Ferenc vezette Függetlenségi és 48-as Párt lett, de olyan, alapvetően kiegyezéspárti csoportok is csatlakoztak a kormánnyal szemben állókhoz, mint a gróf Zichy Aladár vezette Néppárt, báró Bánffy Dezső Új Pártja, illetve később a volt kormánypártot elhagyó, úgynevezett disszidensek ifjabb gróf Andrássy Gyula vezetésével. A koalíciós ellenzék, ezen belül is mindenekelőtt a függetlenségi párt, közös hadsereget érintő követelései természetesen továbbra is elfogadhatatlanok voltak az uralkodó számára, így Ferenc József június 18-án testőrségének kapitányát, báró Fejérváry Gézát nevezte ki kormányfőnek. A négy nappal későbbi országgyűlési ülésen az ellenzéki többség bizalmatlanságot szavazott a képviselőházi támasz nélküli kormánynak, és báró Bánffy Dezső javaslatára még határozatban is kérték a törvényhatóságokat, hogy ne hajtsák végre az „alkotmányellenesnek" minősített kormány rendelkezéseit (ideértve az adószedésre és az újoncok toborzására vonatkozó utasításokat is).[7]

A válság hónapjai alatt a kormány hol egyezkedések révén igyekezett meggyőzni az ellenzéket problémás programpontjai elejtéséről, hol pedig nagyszabású gazdasági és társadalmi reformprogramjának propagálásával igyekezett szélesebb rétegek támogatását megnyerni, ezáltal ismét csak az ellenzéket megegyezésre szorítani, miközben Kristóffy belügyminiszter még a minden 24 éven felüli, írni-olvasni tudó férfira vonatkozó választójog megvalósításáról is törvénytervezetet dolgoztatott ki, amelyet általános

[5] Dolmányos 1976; Hanák 1988: 557–608; Soós 2015: 13–125.

[6] Báró Fejérváry Géza, ekkor honvédelmi miniszterként, 1902. november 6-án terjesztette be a budapesti képviselőház elé a hadsereg létszámemeléséről szóló törvényjavaslatot, mely szerint a közös hadsereg addigi éves újoncjutalékát 103.000-ről 125.000 főre emelték volna. A honvédség esetében ugyanez a szám 12.500-ról 15.000-re emelkedett a javaslat alapján.
A függetlenségiek cserébe saját követeléseik megvalósítását kérték, miszerint vezessék be a magyar vezényleti nyelvet a közös hadsereg Magyarországról sorozott egységeinél, az itt szolgálók esküdjenek a magyar alkotmányra, az alakulatok zászlóin kapjanak helyet a magyar nemzeti jelképek, ne vezényeljék őket az országhatáron túlra, léptessék életbe a 2 éves szolgálati időt és az új katonai büntetőtörvénykönyvet. Csapó 2015: 227–231; Dolmányos 1963: 159–193; Gratz 1934: I. 400–412; Uo. II. 5–9; Kárbin 2015: 261–281.

[7] KN 1905–1910: I. 459–476.

választójogként hirdetett a nyilvánosság előtt. A politikai krízisnek azonban volt egy másik dimenziója is. Az ellenzéket támogató törvényhatóságok nem fizették be az országgyűlés által meg nem szavazott adókat, és törvényhozási megajánlás hiányában az évente hadba vonuló sorállomány toborzásában sem voltak hajlandóak közreműködni. Valójában még az önként felajánlott adók behajtását és a katonai szolgálatra önként jelentkezők bevonulását is akadályozták. Bár a megyék és városok jogszabályellenesnek minősített közgyűlési határozatait a törvényhatóságokról szóló 1886. évi XXI. törvény vonatkozó, 10. §-ára hivatkozva a belügyminiszter sorra-rendre megsemmisítette, az állami feladatok ellátásához szükséges adóbevétel hiánya ettől még súlyos problémákat okozott a költségvetésben.[8] Többek a kormánytól függő posztokat betöltő, október 18-i minisztertanácson előterjesztett új főispánoktól is várták a renitens törvényhatóságokban a rend helyreállítását, azonban Horváth Józsefnek, a Vármegyei Tisztviselők Országos Szövetség elnökének beszámolója alapján a törvényhatósági bizottság és a tisztviselői kar az év végén így is 36 vármegyében támogatta az ellenállást.[9] A decemberi hírek arról is szóltak, hogy a kormány 12 ellenálló vármegye állami juttatásainak felfüggesztéséről is döntött.[10] Horváth József szintén beszámolt az ellenálló törvényhatóságok egyre romló anyagi helyzetéről. Szubjektív hangvételű, a megyék ellenállásának emléket állító összefoglalója szerint mindössze négyben voltak biztosítva az anyagi feltételek a következő két évre, és egy évre való tartalékot is csak hat megyében tudtak felhalmozni a helyi közigazgatás fenntartásához, illetve a tisztviselői fizetésekhez.[11] Akár a kormány, akár a törvényhatóságok részéről tekintjük a politikai válság hónapjait, az egyre romló anyagi helyzet a megegyezés irányába hatott, ennek kényszerítő erejénél azonban mélyebb volt a szakadék a szemben álló felek között. A katasztrofális költségvetési hiány, a külfölddel kötött kereskedelmi szerződések törvénybe iktatásának lehetetlensége, illetve általában az ellenzékkel való megállapodás kilátástalansága miatt 1906 elején a kormány már az országgyűlés feloszlatását követő rendeleti kormányzásra készült.

A törvényhozás február 19-i feloszlatásakor nyilvánvaló volt, hogy határozatlan ideig nem lesz új választás. Ebben a politikai környezetben került sor teljhatalmú királyi biztosok kiküldésére február 19-én Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyébe és Budapestre, majd még február folyamán Maros-Tordába, március elején Hajdú vármegyébe és Debrecenbe, ugyanezen hó második felében Somogyba és Zalába, április 2-án pedig Szatmár és

[8] Soós 2025: 152.

[9] Horváth 1907: 45; Soós 2025: 72, 460.

[10] Horváth 1907: 36–37; Soós 2025: 97.
Az uralkodói kabinetiroda magyar ügyekkel foglalkozó referensének, Daruváry Gézának a hagyatékában fennmaradt Fejérváry Gézának egy 1905. szeptember 22-i levele is, amely szerint a miniszterelnök készült rá, hogy október 1-jét követően felfüggesztik több, ellenálló megye állami támogatását. A tervezett lépés ellen azonban a miniszterek egy része is felszólalt a legutóbbi minisztertanácson, így Fejérváry jelezte az intézkedéstől való visszakozását. A levélen lévő ceruzás megjegyzés szerint ezt Ferenc József sajnálattal tudomásul vette. MNL OL I 35-1. Fejérváry Géza miniszterelnök levele Daruváry Gézának, 1905. szeptember 22.

[11] Horváth 1907: 54.

Szabolcs vármegyékbe.[12] Az alkotmányos szempontból megkérdőjelezhető viszonyok közepette jogalapként nem maradt más a biztosok kiküldéséhez, mint az 1805. évi V. törvény, amelynek 3. §-a alapján az uralkodónak mindez jogában állt, amennyiben rendkívüli eset áll elő valamely törvényhatóságban, és a kezeléséhez a főispáni jogkör már nem bizonyult elegendőnek.[13] További intézkedésként a belügyminiszter miniszter-tanácsi felhatalmazást kapott az utcai népgyűlések szükség szerinti betiltására, illetve döntés született az ellenzék vezérlő bizottságának betiltásáról. A kormány a hírlapok utcai árusításának tilalmáról és tartalmuk ellenőrzéséről is határozott.[14] A politikai és alkotmányos szempontból is kilátástalan helyzetből az ellenzékkel való, április eleji megállapodás mutatott kiutat. Ferenc József Wekerle Sándor vezetésével nevezte ki a koalíciós pártokból álló új kormányt 1906. április 8-án, amelyben a vizsgálódás szempontjából meghatározó jelentőségű belügyminiszteri poszt Andrássy Gyulának jutott.

Az „áprilisi paktum" eredményeként az ellenzék gyakorlatilag minden fontos követelését mellőzte a kormányra kerülésért cserébe, illetve vállalta a választójogi reform megvalósítását legalább olyan széles alapon, mint ahogy a Fejérváry-kormány tervezte.[15] A vizsgálódás szempontjából külön érdemes kitérni a megállapodás 6. pontjára. „Anyagi és jogi felelősség alóli felmentés, úgy a Tisza- mint a Fejérváry-kormány részére. A képviselőház élni fog jogával az említett kormányok politikai tényei feletti elvi természetű határozatokat hozni." Az uralkodói kabinetiroda iratai között található és Kristóffy József visszaemlékezésében leközölt szövegnek azonban volt egy másik változata is, amely végül nem került be a végső egyezségbe. „Alkotmányos felmentés úgy a Tisza, mint a Fejérváry-kormány részére az eddigi kormányzati ténykedéseiért, végül a renitens törvényhatósági tisztviselők helyére kinevezett tisztviselők való gondoskodás." Az idézett rész mellett ceruzás megjegyzés jelezte, miszerint „ezt el nem fogadják".[16] Az ellenzék kormányra kerülését biztosító megállapodásnak eddig még nem sikerült fellelni a hiteles szövegét, és könnyen lehet, hogy már csak a politikai háttéralkuk sajátossága miatt sem létezett ilyen. Ugyanakkor a tervezet formájában fennmaradt variánsok alapján is megállapítható, hogy a Fejérváry-kormány igyekezett gondoskodni az őt szolgáló tisztviselőkről, bár sejteni lehetett azt is, hogy a szándéknak nehéz lesz érvényt szerezni.

[12] Lányi 1909: 177.

[13] MNL OL K 26-1906-XLI-678 Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegyére nézve királyi biztos kinevezése. Felség-előterjesztés tervezete, 1906. február 10.

[14] Soós 2025: 672–673, 721.

[15] A megállapodás további pontjai szerint az új kormány nem hozhatta szóba a közös hadsereg vezényleti és szolgálati nyelvére vonatkozó követeléseket, cserébe egy formális kormánynyilatkozatban elismerték a nemzet alkotmányos jogait. Az 1905–1906-os évre vonatkozó rendes újoncjutalékot és költségvetést meg kellett szavazniuk a koalíciós pártoknak, de az újonclétszám felemelésére majd csak a következő kormányok alatt kerülhetett sor. A kabinetnek vállalnia kellett azt is, hogy a Fejérváry-kormány által kötött kereskedelmi szerződéseket törvénybe iktatja, és megköti a soron következő gazdasági kiegyezést Ausztriával (ha ez nem sikerülne, akkor az érvényben lévő gazdasági kiegyezés az előbbi szerződések lejártáig fennmarad). Kristóffy 1928: 357.

[16] Kristóffy 1928: 357; MNL OL I 35-3. Megállapodás tervezetek, 1906. április, f 1, 9.

Kristóffy József belügyminiszter és nyugdíjazása

A korábban országgyűlési képviselő, majd főispán Kristóffy József hivatali pályájának bemutatása előtt, elöljáróban érdemes megjegyezni, hogy bár az életpályákat nehéz kategorizálni, azonban a képviselői pályaelemzés ismét csak nem előzmények nélküli. Pap József ezzel kapcsolatos kérdéseket felvető tanulmányában alapvetően két pályaívet különböztetett meg. Az egyik a minisztériumi karriert befutó hivatalnoké, aki később főispánságig is juthatott, és komolyabb politikai kapcsolatrendszerre tehetett szert, de könnyen lehet, hogy helyi szinten, a választókerületében alig ismerték. Azonban a helyi tisztviselők ettől eltérő utat járhattak be, amelyet erősebb kötődés jellemzett saját kerületükhöz.[17]

Szolgálati táblázata és a nyugdíjazásához kapcsolódó felség-előterjesztés szerint az 1857-ben Makón született Kristóffy pályája kötődött szűkebb pátriájához, Csanád vármegyéhez, ahol a fővárosban és Bécsben végzett jogi tanulmányokat követően közigazgatási pályáját kezdte. Előbb, 1880 és 1886 között megyei hivatalt töltött be, majd a Közmunka- és Közlekedésügyi Minisztériumban volt három évig tisztviselő. A minisztériumi állásról egészségügyi okokból lemondva, ezt követően tért vissza Csanádba, ahol ismét tisztviselői pálya várt rá. Az 1896-os választásokon a nagylaki kerületben szerzett képviselői mandátumát 1904-ig megtartotta, ezt követően viszont már nem Makóra került vissza, hanem Szatmárba, főispánként. Egészen belügyminiszteri kinevezéséig, 1905. június 18-ig vezette a törvényhatóságot kormánytól függő tisztviselőként.[18] Visszaemlékezései szerint főispánként nem fogadták szívesen a számára kijelölt vármegyében, Tisza István emberének tartották a részben függetlenségi kötődésű Szatmárban. Fejérváry Géza is megerősítette az uralkodói kabinetirodának küldött, miniszterelnöki kinevezése előtti levélben, hogy kénytelenségből javasolta az előző kormányfő hívének tartott Kristóffyt a belügyi tárca élére.[19] Lényegében a politikai viszonyoknak és a komolyabb kormányzati posztra esélyesek csekély számának köszönhette a miniszteri posztot. Valójában egy sem akadt a legtekintélyesebb politikusok között, aki szerepet vállalt volna egy parlamenten kívüli kormányban. A szóba jöhető és a feladatot is vállaló jelöltek a politikai élet másod- és harmadvonalát képviselték. Mindez Kristóffy esetben törvényhatósági tisztviselői pályaképet jelentett, ami kiegészült páréves minisztériumi tapasztalattal és a politikai elit felé irányuló, de leginkább tőle függő kapcsolatrendszerrel.

Akárhogy is alakult azonban addigi pályája, Kristóffy József erősen exponálta magát a Fejérváry-kormányban. Belügyminiszterként nemcsak az ellenzéket támogató

[17] Pap 2012: 425.

[18] MNL OL K 26-1906-III-1888 Legalázatosabb felterjesztés tervezete Kristóffy József belügyminiszternek kegyelmi nyugdíja tárgyában, 1906. április 7.

[19] Kristóffy 1928: 109, MNL OL I 35-1. Fejérváry Géza miniszterelnök levele Daruváry Gézának, 1905. június 7.

törvényhatóságok jogszabályellenesnek minősített rendelkezéseit semmisítette meg, hanem az új főispánok, megyék élére kerülő királyi biztosok jelölésére is jelentős befolyással bírt. Azonban Kristóffy még ennél is tovább ment, amikor késznek mutatkozott az általános választójog mellett nyilatkozni, amely egyrészt vitatéma lett a koalíciós pártok között, másrészt egy hivatalnokkormány ideiglenes jellegén messze túlmutató és a teljes politikai életet átformáló következményekkel járhatott. A radikális jogkiterjesztéssel kapcsolatos kormányzati elképzelés már a jellemzően konzervatív-liberális szemléletű politikai elit gyanakvását is felkeltette.[20] A Fejérváry-kabinet felmentésekor, 1906 áprilisának elején egyértelmű volt, hogy Kristóffy József nem kap további lehetőséget a kormányzati szerepvállalásra. Önként adódott a nyugdíj lehetősége, és Kristóffy esetében a kormány maximálisan gondoskodott róla, hogy ne legyen ebből probléma a szolgálatban töltött évek beszámítása kapcsán. A távozó kabinet egy felségfolyamodványról döntött az utolsó előtti minisztertanácsi ülésen, amelyben a 19 évet meghaladó szolgálati idő beszámításával és 13 920 K-s éves nyugdíj megállapításával kérték a kegyelmi úton történő nyugdíjazást. Ezt követően már csak a kormány lemondásának bejelentése maradt hátra az ülés következő napirendi pontjaként.[21] Ahogy a minisztertanácsi határozatban, úgy az uralkodónak küldött kérvényben is 19 évet meghaladó szolgálati időről volt szó, amelybe a képviselőség ideje nem volt beleértendő, de nem is szakította meg az állami szolgálat folyamatosságát. Legalábbis erre utal, hogy a nyugdíj javasolt összegéhez a belügyminiszteri állásban kapott, 24 000 K-s fizetést vették alapul, amelynek 58%-ában lett megállapítva a törvényhatósági és az állami szolgálatban töltött évek utáni nyugellátás. Ferenc József 1906. április 8-án hagyta jóvá a belügyminiszter nyugdíját, illetve ugyanezen a napon döntött a Vaskorona-rend I. osztályának részére történő odaítéléséről is.[22]

Királyi biztosok és főispánok a Fejérváry-kormány szolgálatában

Ha a Fejérváry-kormány vagy közegei által elmozdított törvényhatósági tisztviselők helyére kerülőkről esett szó, akkor általában azokra gondoltak, akiket egy főispán az 1886. évi XXI. törvény 65. §-a alapján nevezett ki valamely kötelességszegőnek minősített hivatalnok helyére. A volt miniszterelnök Daruváry Gézának küldött, 1906. április 24-i, elkeseredett levele ugyan szubjektív nézőpontot tükröz, de rávilágít az előző kormány által kinevezett tisztségviselők helyzetére, akiket fegyelmivel vagy más módon mozdítottak el helyükről, sőt az új kormány még Ferenc Józsefnél is igyekszik közbenjárni, hogy a számukra korábban megítélt nyugdíjakat visszavonja. Fejérváry

[20] Csik 2014, Soós 2025: 144–147.
[21] Soós 2025: 787.
[22] MNL OL K 26-1906-III-1956, uo. 1906-III-1994.

Géza ezért a kabinetirodán keresztül kérte az uralkodót, hogy egyszerűen utasítsa Wekerle miniszterelnököt a bosszúhadjárat leállítására és az előző kabinet közegeivel szembeni méltányos eljárásra.[23] A volt kormányfő számára feltehetően sok bosszúságot okoztak a nem sokkal korábban még tőle függő tisztviselők levelei, amelyben az őket ért méltánytalanságokról írtak. Ugyanakkor arra is volt példa, hogy maga is felségfolyamodvány írására biztatta a hozzá fordulót, és legfelsőbb szintén igyekezett képviselni a nyugdíjjogosultak ügyét.[24]

Nem volt ez másként Rudnay Bélával, a volt budapesti és Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyei királyi biztossal sem, akinek 1906. június 22-i felségfolyamodványát szintén a volt miniszterelnök továbbította az uralkodó felé. A levélíró ebben lényegében Ferenc Józseftől kérte nyugdíja megállapítását és folyósítását. A címzés aligha lehetett véletlen, hiszen a volt királyi biztos az illetékes Belügyminisztériumtól már kérte mindezt még április 16-án, minden eredmény nélkül.[25] Utóbbi kérelmében Rudnay 13 év, 8 hónap és 22 napnyi Nyitra vármegyei szolgálatáról írt 1878-tól kezdődően, melyet az év második felében megszakított ugyan boszniai katonai szolgálata, ennek alig több mint négy hónapos időtartama azonban a kérelmező szerint duplán számít a nyugdíjtörvény hadjáratokra vonatkozó része alapján. Visszatérve folytatta törvényhatósági pályáját, amelytől 1892-ben vált meg, amikor elnyerte a szakolcai kerület képviselői mandátumát. A törvényhozástól még ugyanebben az évben megvált, és az uralkodó Komáromba nevezte ki főispánnak. Azonban itt sem töltött hosszú időt, mivel 1894-ben Hont vármegye és Selmecbánya élére került, majd egy évvel később már Nógrádban is ő volt a főispán, megtartva az előbbi két törvényhatóságnál viselt tisztségét is. A fővárosi államrendőrség élére 1895-ben nevezték ki főkapitánynak. Ferenc József 1906. február 15-én döntött királyi biztosi kinevezéséről. Fizetése a III. fizetési osztálynak felelt meg, ami 15 000 K éves járandóságot és 9000 K pótlékot jelentett. Mindez, Rudnay Béla szerint, 27 éves tisztviselői szolgálatot és utolsó beszámítható fizetésként 24 000 K-t jelentett, amely után a nyugdíj maximális mértékét, 16 000 K-t igényelt.[26]

A volt királyi biztos ügyében küldött miniszterelnökségi felségfolyamodvány azonban másként látta Rudnay Béla ügyét. A minisztériumi döntéshozók több pontban problémásnak találták kérelmét. Ezek közül a legfőbbnek és az ügy szempontjából leginkább meghatározónak a hivatali pálya megszakításának tekinthető képviselői szerepvállalás és a királyi biztosi állás nem rendszeresített jellege bizonyult. Ugyanakkor nem lehet elmenni szó nélkül amellett sem, hogy a Ferenc Józsefnek szóló előterjesztés első tervezetében még szerepelt az előbbi szempont mellőzésére vonatkozó rész. „Ellenben az általán követett gyakorlatnak megfelelően eltekintendőnek vélek a vármegyei és az állami szolgálat között mutatkozó 8 hó és 27 napi megszakítástól, mert Rudnay ez

[23] MNL OL I 35-6. Fejérváry Géza levele Daruváry Gézának, 1906. április 24.

[24] OSzK Kt Lt Fejérváry Géza levele ismeretlennek, 1906. június 9.

[25] MNL OL I 35-6. Rudnay Béla levele Daruváry Gézának, 1906. július 16, MNL OL K 148-1906-11-3210 Rudnay Béla levele a belügyminiszternek, 1906. április 16, uo. 1906-11-6980 Rudnay Béla levele Ferenc Józsefnek, 1906. június 22.

[26] MNL OL K 148-1906-11-3210 Rudnay Béla levele a belügyminiszternek, 1906. április 16.

idő alatt országgyűlési képviselő volt, s az az általános szokásként szem előtt tartott joggyakorlat fejlődött ki, hogy a képviselői minőségben eltöltött idő a szolgálati idő folytonosságának megállapításánál megszakításnak nem tekintetik. Ez alapján Rudnay 26 évet 5 hónapot és 14 napot tevő beszámítható szolgálati ideje…" és utolsó, rendszeresített állásában, rendőrfőkapitányi minőségében pótlékokkal együtt kapott 12 000 K-s fizetése után kapna nyugdíjat, amely előbbi 72%-a lenne, vagyis évente 8640 korona. Ez ugye még így is csak fele lenne a Rudnay Béla által kért, szerinte alapként beszámítható, királyi biztosi poszt után járó nyugdíjnak, melyet a miniszterelnökségi javaslattevő azzal utasított vissza, hogy sajátos jellegénél fogva az csak ideiglenes pozíciónak tekinthető, és semmilyen törvény nem rendelkezett rendszeresített, állami állások közé kerüléséről. Az előterjesztés-tervezet, amelyet egy kezelő feljegyzés szerint a miniszterelnök javaslatához képest módosítottak, azonban ennél is tovább ment azzal, hogy egyszerűen áthúzták a képviselőként töltött idő beszámítására vonatkozó részt, és minden egyéb magyarázat nélkül csak a komáromi főispánság kezdetétől, 1892. október 25-től javasolták a szolgálati idő beszámítását, ami 13 évet, 5 hónapot és 13 napot, illetve a főkapitányi járandóság 46%-át, azaz 5520 K-t jelentett. Mivel a jog szerintinél kedvezőbb eljárásról nem született döntés Rudnay Béla esetében, az előterjesztés ennyiben kérte megállapítani a volt királyi biztos éves nyugdíját. Ferenc József 1906. szeptember 13-án hagyta jóvá az előterjesztést Wekerle Sándor miniszterelnök ellenjegyzése mellett.[27] A kormányfő egy uralkodói kabinetirodának küldött augusztus 19-i levél szerint már ekkor eldőlt, hogy nem javasolja a királyi biztosok nyugdíjához az ekként kapott fizetés beszámítását, mivel csak átmeneti pozíciót töltöttek be. A levélben Naszády Iván, Rudnay Béla és Vozáry János neve is szerepel, mint akik nyugdíjáról ennek megfelelően tettek előterjesztést az uralkodónak.[28]

Miközben Fejérváry Géza még október 2-i, kifejezetten dühös levelében is igyekezett az uralkodó közvetlen beavatkozását kérni a volt királyi biztosok érdekében, Rudnay Béla a közigazgatási bírósághoz fordult az őt nyugdíjazása során ért sérelem miatt. A törvényszék azonban ugyanazokkal az érvekkel utasította el a kérelmet, mint amelyek alapján a miniszterelnök is kérte az uralkodót a képviselőség végétől számított szolgálati idő és utolsó fizetésként a főkapitányi juttatás beszámítására. A bíróság határozata szerint a törvényhatósági szolgálatot csak akkor lehetett volna figyelembe venni, ha az követlenül megelőzi az államit, de ezt a képviselői mandátum megszakította, és a királyi biztosi állást sem ismerték el rendszeresített státusznak, mivel külön jogszabály nem rendelkezett róla.[29] Bár Fejérváry Géza fenti levelében Rudnay sanyarú pénzügyi helyzetéről írt, ezt némileg persze cáfolja, hogy utóbbi a 4 733 200 K alaptőkével bíró,

[27] MNL OL K 26-1906-XLI-4073 Hódolatteljes előterjesztés Rudnay Béla volt királyi biztos nyugdíjaztatása tárgyában, 1906. augusztus 20, uo. K 26-1906-XLI-4510 Legfelsőbb elhatározás Rudnay Béla volt királyi biztos nyugdíjaztatása tárgyában, 1906. szeptember 13.

[28] MNL OL I 35-6. Wekerle Sándor miniszterelnök levele Darurváry Gézának, 1906. augusztus 19.

[29] MNL OL I 35-6. Fejérváry Géza levele Daruváry Gézának, 1906. október 2, MNL OL K 148-1906-8-8978 A magyar királyi közigazgatási bíróság határozata Rudnay Bélának, a székesfővárosi államrendőrség volt főkapitányságának, később királyi biztosnak nyugdíjazása ügyében, 1906. december 18.

Hont vármegyei helyi érdekű vasút részvénytársaság igazgatóságának elnöke volt 1906-ban.[30] Mindazonáltal az egykori királyi biztos tovább folytatta küzdelmét egy általa méltányosabbnak tartott járandóságért, és annyiban célt is ért, hogy a koalíciós kabinet bukását követően, a munkapárti kormányok időszakában Ferenc József kegyelmi úton hozzájárult a képviselőség időszakának figyelmen kívül hagyásához, így a 13 évnyi törvényhatósági szolgálat hozzáadódott az állami alkalmazásban töltött évekhez. Mivel a döntés visszamenőlegesen, az 1906. május 1-jét követő időszakra is szólt, a korábbi összeg és a 8640 K-s új járandóság közti különbözetet a kedvezményezett egy összegben megkaphatta.[31] Mindez azonban még mindig nem jelentette Rudnay Béla ügyének lezárását, hiszen arra csak 1927-ben került sor. A világháborús vereséget és területi veszteségeket követően a Hont vármegyében birtokos Rudnay ellenállást szervezett a berendezkedő új hatalom ellen, mire börtönbe került, birtokait pedig kisajátították. Cserébe ugyan birtokot kapott a magyar államtól Pomáz és Budakalász környékén, csak éppen a területet a földbirtokreform céljaira is kiszemelték. Ezt követően ismét az államfői méltányosság segített Rudnay Béla sorsán. Horthy kormányzó 1927. augusztus 9-i döntésével engedélyezte nyugdíjának kiegészítését a III. fizetési osztálynak megfelelő szintre, ami ekkor 322 pengő 56 fillért jelentett.[32] A volt budapesti és Pest megyei királyi biztos esete leginkább szintén egy olyan tisztviselőéhez hasonlít, aki megyei hivatalnokként képviselőséghez jutott, majd kapcsolatrendszerének köszönhetően vagy egy nagy hatalmú támogató által főispáni posztra kiszemeltként más törvényhatóságok élére került. Ennyiben nem tér el Kristóffy József esetétől, azonban előbbi nyugdíjazásáról még a Fejérváry-kormány utolsó napjaiban minisztertanácsi határozat született, és uralkodói döntéssel még időben gondoskodtak a tisztviselői pálya befejezését követő, méltányos díjazásról. Mindez Rudnay Béla esetében elmaradt, és a járandóságát érintő döntések meghozatala már a következő, a jogszabályokon túli engedményekre vele szemben nem hajlandó adminisztrációra marad. Az általa méltánytalannak tartott döntést a későbbi kormányzatoknak orvosolni lehetett, de csak hosszas és kitartó küzdelem árán.

Naszády Iván Debrecen és Hajdú vármegye, Vozáry János pedig Marosvásárhely és Maros-Torda vármegye királyi biztosaként híresült el a Fejérváry-kormány időszakában. Sorsuk nemcsak annyiban közös, hogy mindketten királyi ítélőtáblai bíróként voltak állásban a királyi biztosság előtt, hanem abban is, hogy nyugdíjuk megállapítása után közösen folytatták a küzdelmet az ideiglenes állásban kapott 14 000 K-s juttatás alapul vételéért. Előbbi 1871-ben kezdte pályáját jegyzőként, utóbbi 1869-ben. Igaz, a később majdnem 15 évig törvényszéki elnök Vozáry János ekkor még csak tiszteletbeli aljegyző volt, amit a nyugdíjtörvény szerint nem lehetett figyelembe venni, azonban megszakítás nélküli, beszámítható szolgálati ideje így is 36 évet, 8 hónapot és 7 napot tett ki. Naszády

[30] Galánthai (szerk.) 1906: 494.

[31] MNL OL K 148-1911-8-4957 Belügyminisztérium levéltervezete Rudnay Béla országgyűlési képviselő, volt székesfővárosi államrendőrségi főkapitánynak, 1911. augusztus 4.

[32] MNL OL K 148-1927-11-3135 Belügyminisztérium előterjesztése Horthy Miklós kormányzónak, 1927. augusztus 6.

Iván esetében 36 éves tisztviselői pályát ismertek el a nyugdíjazás alapjaként. Csakhogy, Rudnay Bélához hasonlóan, náluk is figyelmen kívül hagyták királyi biztosi fizetésüket. Így számukra szintén az ezt megelőző állásukban kapott javadalom lett a nyugdíjazás alapja. Mindez Naszády Iván számára 7200 K-s ítélőtáblai bírói fizetésének 90%-át, 6480 K-t jelentett, Vozáry Jánosnak pedig ugyanazon összegű, bíróként kapott fizetésének 92%-ával, vagyis évi 6624 K-val kellett beérnie. Egy újabb közös pont sorsukban, hogy Ferenc József mindkettőjük esetében 1906. szeptember 13-án döntött a nyugdíjjogosultságról a fentieknek megfelelően.[33] Természetesen egyikük ügye sem zárult le az uralkodói döntéssel. Naszády Iván nyugdíjának felülvizsgálati kérelméről egy 1911-es, Vozáry Jánoséról egy 1916-os belügyminisztériumi iratban olvashatunk utoljára, bár a Miniszterelnökség már előbbi időpontban is jelezte, hogy ügyüket lezártnak tekinti.[34] A két egykori törvényszéki bíró ismét csak azért kapott alacsonyabb nyugdíjat az igényeltnél, mivel jogszabály szerint nem volt beszámítható a királyi biztosi járandóság, és kedvezőbb elbírálást nem igényeltek számukra az uralkodónál. A hosszú és megszakítás nélküli szolgálati idő beszámításától azonban esetükben már nem tekinthettek el.

Vozáry János fentebb hivatkozott, Belügyminisztériumnak küldött levelében említi Nagy László példáját, mint akinek ügyét méltányosan rendezték. Mielőtt azonban utóbbi tisztviselőt kinevezték Szatmár vármegye királyi biztosának 1906. március 30-án, előző év októbere óta főispán is volt ugyanitt, így törvényben rendszeresített állást töltött be.[35] Bár nyugdíjazásának pontos részleteiről nem árulkodnak az iratok, annyi azonban tudható, hogy az Állami Számvevőszék kérte a Miniszterelnökségtől a Nagy László ügyére vonatkozó minisztertanácsi határozat átküldését 1907. március 1-jén. Mindez egy kezelői feljegyzés szerint meg is történt még ugyanebben a hónapban egy uralkodónak szánt felterjesztéssel együtt. Az 1905. december 2-i minisztertanácsi döntés azonban pusztán egy belügyminiszteri előterjesztésről szólt, miszerint Kristóffy József az uralkodóhoz szándékozott fordulni az akkor még főispán Nagy László megfelelő mértékű kegydíja érdekében, amennyiben nyugdíjjogosultságának kimondása előtt sor kerülne felmentésére.[36] Ugyanakkor a szándék nyilvánvaló volt a belügyminiszter részéről. Kristóffy igyekezett anyagilag is biztosítani a visszavonulás feltételeit a korábbi vármegyéjébe kinevezett főispán számára. Nagy László további sorsának feltáráshoz már további részkutatások szükségesek, azonban a szatmári főispán és királyi biztos példája ismét jelzi, hogy egy időben megelőlegezett uralkodói kegydíj biztosíték lehetett a későbbi nyugdíjazás során felmerülő kellemetlenségek ellen.

[33] MNL OL K 26-1906-XLI-4511 Legfelsőbb elhatározás Naszády Iván debreceni lakos nyugdíja tárgyában, 1906. szeptember 13, uo. K 26-1906-XLI-4512 Miniszterelnökség előterjesztése Ferenc Józsefnek Vozáry János volt királyi biztos nyugdíjaztatása tárgyában, 1906. szeptember 13.

[34] MNL OL K 148-1911-8-6893 Miniszterelnökség levele a Belügyminisztériumnak, 1911. október 23, Uo. 1916-8-16108 Vozáry János kérelme a Belügyminisztériumnak, érkezett: 1916. május 23.

[35] Soós 2025: 207.

[36] Soós 2025: 207; MNL OL K 26-1907-XLI-1210 Állami Számvevőszék Wekerle Sándor miniszterelnöknek, 1907. március 1, Uo. Miniszterelnökség válaszlevél tervezete az Állami Számvevőszéknek, 1907. március

Az uralkodói döntés azonban önmagában még mindig nem volt garancia arra, hogy egy főispán meg is kapja a számára igényelt járandóságot visszavonulását követően. Cseresnyés József Csongrád vármegyei főispánt 1905. november 23-án nevezte ki Ferenc József a belügyminiszter javaslatára.[37] Az 1880 és 1886 között helyben, vármegyei szolgálatban álló Cseresnyés tisztviselői idejét azonban megszakította az ezt követően egészen főispáni kinevezéséig tartó időszak, amikor Makó rendezett tanácsú város rendőrkapitánya volt.[38] A kinevezése előtt álló csongrádi főispán mindenesetre sejthette, hogy egyrészt a sajátos politikai viszonyok között vállalt pozíciótól megválva nem folytathatja majd tisztviselői pályáját, másrészt makói szolgálati ideje nem kerül beszámításra nyugdíjazásakor. Az 1885. évi XI. törvény 8. §-a szerint ugyanis csak valamely törvényhatóságnál eltöltött szolgálati idő vehető figyelembe a nyugdíjjogosultsághoz, amennyiben az közvetlenül megelőzi az állami szolgálatot. Így a Kristóffy Józseffel – már csak a csongrádi tisztviselőség és a makói rendőrkapitányi tiszt miatt is – feltehetően közelebbi kapcsolatban álló Cseresnyés József számára a belügyminiszter az 1905. november 20-i minisztertanácson indítványozta a kegydíj iránti felterjesztést, amennyiben a nyugdíjhoz szükséges feltételek teljesülése előtt válna meg főispáni posztjától.[39] A belügyminiszter nem is feledkezett meg a felségfolyamodványok elküldéséről. A november 18-i és november 25-i előterjesztésekből kiderül az is, hogy a főispáni posztra kiszemelt csak azzal a feltétellel vállalta a hivatalt, hogy biztosítva lesz számára a nyugdíjba vonulás lehetősége. Ferenc József ehhez hozzá is járult, már amennyiben a konkrét kegydíjigényéről ismételt felterjesztés érkezik hozzá a főispáni posztról történő felmentést követően. Így pontos szolgálati időre való utalást nem is tartalmaznak ezek a kérelmek. Illetve még valami hiányzik róluk: az uralkodó aláírását követő miniszteri ellenjegyzés, amelyre a már idézett nyugdíjtörvény 62. §-a szerint minden olyan esetben szükség volt, ha egy minisztertanácsi határozat nyomán kérik Ferenc Józseftől a jogszabály rendelkezéseitől való eltérést.[40] A csongrádi főispán felmentésére azonban csak április 19-én került sor, már a koalíciós kabinet időszakában. Az új belügyminiszter, Andrássy Gyula el is küldte az újabb felségfolyamodványt, amelyhez az uralkodó ismét csak hozzájárult augusztus 25-én, és ezúttal már az ellenjegyzés sem hiányzott. Mint Andrássy az előterjesztésben is jelezte, a kegydíj elutasítását már korábban, szóban is jelezte Ferenc Józsefnek, de Cseresnyés József nyugdíjba vonulásához is hiányoznak a nyugdíjtörvény és a törvényhatóságokról szóló 1886. évi XXI. törvény szerinti feltételek.[41] A források alapján úgy tűnik, hogy a csongrádi főispán vagy csak rövid ideig tartotó szolgálati idővel számolt, amely még a Fejérváry-kormány időszakában véget érhet, így

[37] Budapesti Közlöny, 1905. november 28. 1.

[38] MNL OL K 148-1906-11-3199 Andrássy Gyula belügyminiszter előterjesztése Ferenc Józsefnek, 1906. augusztus 10.

[39] Soós 2025: 523.

[40] MNL OL K 148-1906-11-3199 Kristóffy József belügyminiszter előterjesztése Ferenc Józsefnek, 1906. november 18. uo.1906. november 25.

[41] MNL OL K 148-1906-11-3199 Andrássy Gyula belügyminiszter előterjesztése Ferenc Józsefnek, 1906. augusztus 10.

egy újabb felségfolyamodvány útján biztosítva lesz nyugellátása; vagy egész egyszerűen nem vette figyelembe, hogy állami hivatalba lépésekor még nem lehetett előre megállapítani szolgálati idejének hosszát, és erre csak visszavonulásakor kerülhetett sor.

A nyugdíjért folyamodók és az általuk kinevezett tisztviselők további sorsa

A fentiekben kizárólag a Fejérváry-kormány belügyminiszterének és a törvényhatóságok élére kinevezett, vezető kormánytisztviselőknek a nyugdíjazási ügyeiről volt szó. Sorsuk azonban szorosan kapcsolódik a hivatali idejük alatt szolgáló törvényhatósági tisztviselőkkel történtekhez. Már korábban is hivatkoztam Fejérváry Gézának egy 1906. április 24-i, uralkodói kabinetirodának írt levelére, amely szerint az újonnan kinevezett főispánok és királyi biztosok által kinevezettekre sanyarú sors várt az új kormány időszakában.[42] Az elbocsátott vagy valamilyen formában távozásra bírt tisztviselők azonban maguk is keresték a jogi lehetőséget állásuk visszaszerzéséhez vagy végkielégítésük, nyugdíjuk megállapításához. A Csanád megyei tisztviselők ügyében a közigazgatási bíróság határozatot is hozott 1906. augusztus 22-én, amely annak elnöke, Wlassics Gyula szerint precedensértékkel bírt. Mint a bíróság megállapította, a főispánoknak joga volt elmozdítani az engedetlen tisztviselőket, de később a belügyminiszter is jogosan helyezte vissza őket. A korábban helyükre kinevezettek és visszatérésükkor állás nélkül maradók pozíciójukba való visszahelyezése pedig már nem lehet a bíróság feladata, de jog szerinti nyugdíjigényük természetesen továbbra is fennáll.[43] Azoknak az alsóbb szintű törvényhatósági tisztviselőknek a nyugdíjazása, akik később nem kerültek állami állásba, majdnem teljes mértékben az érintett megyétől vagy várostól függött. A törvényhatósági törvény 47. § i. pontja szerint a közgyűlés volt hivatott dönteni nyugellátásukról. Bár az ő történetük megírására sajnos nem vállalkozhatok, azonban ők még inkább ki voltak szolgáltatva a korábban a koalíciós ellenzéki ellenállást támogató helyi közgyűlések, törvényhatósági bizottságok, alispánok, polgármesterek döntéseinek 1906 után.

A tanulmányban bemutatott tisztviselők későbbi sorsa azonban több esetben ismert. Így Kristóffy József későbbi tevékenységéről talán nem szükséges hosszasan írni, hiszen ha nem is legfelsőbb szinten, miniszterként, de a politikai élet perifériáján továbbra is aktív maradt. Még a koalíciós kormány időszakában csatlakozott Ferenc Ferdinánd trónörökös köréhez, és a „Műhely" tagjaként sorra-rendre írta jelentéseit a magyar politikai életről. Többek között arról is beszámolt 1908 májusában, hogy a Fejérváry-kormány egykori, nyugdíjuktól megfosztott tisztviselői egy politikai közösség részei lehetnének,

[42] MNL OL I 35-6. Fejérváry Géza levele Daruváry Gézának, 1906. április 24.

[43] MNL OL I 35-6. Wlassics Gyula, a közigazgatási bíróság elnökének levele Darurváry Gézának és a Magyar Királyi Közigazgatási Bíróság ítélete, 1906. augusztus 22.

amely a polgári radikálisokhoz kötődő Társadalomtudományi Társasággal összefogva, a koalíciós kormány ellenében szervezkedne. Tisztviselői pályája természetesen véget ért a belügyminiszterséggel, a továbbiakban nem exponálhatta magát az 1910 utáni, munkapárti kormányok időszakában sem, s bár 1911-ben ismét mandátumot szerzett, de egy politikai botrányt követően, két évvel később lemondott a képviselőségről.[44]

Rudnay Béla további sorsa kapcsán újabb adalékot már nem tennék közzé, egészen 1927-ig húzódó nyugdíjazási ügye önmagában utal a vele történtekre. Számára különösen az 1918 utáni időszak tartogatott megpróbáltatásokat. Naszády Iván és Vozáry János későbbi sorsáról sajnos már nem szólnak a források, de utóbbi még 1916-ban is levelet írt a Belügyminisztériumnak méltánytalan nyugdíjazása ügyében. A volt királyi biztos ekkor már mindenkiről gyalázkodó szavakat írt, véleménye szerint eddigre már minden királyi biztos hozzájutott méltányos járandósághoz, főleg mivel maga az uralkodó adott Fejérváry Gézának 2 millió koronát a volt tisztviselők kártalanítására. Erről persze az egykori kormányfő hallgatott a levélíró szerint.[45] Életkörülményeiről azonban nem írt semmit, ahogy Nagy László sorsáról is csak Vozáry leveleiből tudunk. Cseresnyés Józsefről pedig úgy hírlett 1907-ben, hogy „a királyi kegyelem szomorú kenyerét majszolja".[46] Mindazonáltal még a koalíciós kormánykörök is javaslatba hoztak egyfajta járandóságot azok számára, akiknek helyzete egyáltalán nem vagy csak nagyon csekély mértékben nyújtott lehetőséget a nyugdíjazásra vagy a kegydíjra. Azt azonban nem tudni, hogy valóban követendő példa lett-e Wekerle miniszterelnök uralkodói kabinetirodának küldött, 1906. augusztus 19-i javaslata, amely szerint egy külön alapból („Burgbaufond") lehetne biztosítani a volt „darabont" főispánok járandóságának egy részét. Ugyanakkor a Naszády Iván, Rudnay Béla és Vozáry János esetében megfigyelhető, a törvényekhez szigorúan ragaszkodó és számukra semmilyen engedményt nem biztosító elbírálás úgy tűnik, hogy átment a gyakorlatba (erre, ekkor még javaslatként, Wekerle Sándor levele is utal).[47] Ha az érintett tisztviselőknek sikerült is később valamilyen politikai szerephez jutnia, közigazgatási pályájukat már nem folytathatták. Az eljövendő évek jó eséllyel anyagi bizonytalanságot is hoztak számukra, hacsak nem sikerült időben biztosítani az uralkodói kegyből megítélt járandóságot.

[44] Kristóffy 1928: 383, 513–518, 717–722.
[45] MNL-OL-K 148-1916-8-16108 Vozáry János levele a Belügyminisztériumnak, érkezett: 1916. május 23.
[46] Ellenzék, 1907. május 31. 4.
[47] MNL OL I 35-6. Wekerle Sándor miniszterelnök levele Darurváry Gézának, 1906. augusztus 19.

Összegzés

A tanulmányban bemutatott tisztviselők nyugdíjazásáról összegzést írva érdemes visszatérni Völgyesi Orsolya magállapításához, amelyet Földváry Gábor Pest vármegyei adminisztrátorral kapcsolatban tett. A szerző a hivatalvállalásról szóló személyes döntés hátterében megbújó politikai ambícióról, családi háttérről, a politikai helyzet változásáról és a megyén belüli generációs különbségekről írt lehetséges motivációként. A kései utód, Rudnay Béla esetében a források nem szólnak a személyes szempontokról, de a korábban kialakult politikai kötődés, az ambíciók, a gyorsan változó viszonyok minden bizonnyal ebben az esetben is szerepet játszottak. Amennyiben viszont a kollaboráció kérdésköre felől közelítjük meg a királyi biztosok és a Fejérváry-kormánnyal együttműködő főispánok megítélését, akkor már eltérő kép tárul elénk ahhoz képest, amit az előbbi szerző írt az 1840-as évekbeli adminisztrátori rendszerről. Akkor ugyanis a kivételes hatalommal bírói kinevezettek működésének volt jogi alapja, és nem egy idegen, megszálló hatalom képviseletében tűntek fel, bár kétségtelen, hogy a kormányzat az alkotmányosság fontos alapintézményét, a vármegyét akarta ellenőrzése alá vonni.[48] Ehhez képest elég csak a korabeli sajtót, a törvényhatóságok nyilatkozatait, felterjesztéseit vagy éppen a nyugdíjért folyamodók leveleit olvasni, hogy egyértelmű legyen: a megyék és városok jelentős része egy számukra idegen, önkormányzati jogaikat veszélyeztető hatalom „nyakukra ültetett" tisztviselőit látta a politikai válság hónapjaiban kinevezett főispánokban és királyi biztosokban.

Ha a tisztviselői pályák mintázatai felől tekintjük a vizsgált eseteket, akkor mindössze Kristóffy József és Rudnay Béla esetében mondható el, hogy komolyabb, felsőbb politikai kapcsolatrendszerrel rendelkezhettek korábbi, országgyűlési képviselőségük okán. Mindez azonban nem sokat érhetett, hiszen a Szabadelvű Párt, amelyhez azelőtt tartoztak, feloszlott a koalíciós ellenzéket kormányra juttató 1906. áprilisi megállapodást követően. A volt kormánypárt leginkább meghatározó vezetője, a korábbi miniszterelnök Tisza István aligha tudta már védelmébe venni Rudnay Bélát, nem is beszélve Kristóffy Józsefről, aki belügyminiszteri ténykedésével, mindenekelőtt választójogi reformtervével is kivívta korábbi pártfogója ellenszenvét.[49] Így a komolyabb, éppen mozgósítható politikai kapcsolatok nélküli tisztviselők aligha fordulhattak máshoz, mint a Bécsben valamelyest befolyással bíró Fejérváry Gézához, azonban ő maga sem tudott más tenni, mint dühös és elkeseredett levelekben kérte a méltányosabb eljárást az alatta szolgáló tisztviselők számára. Mindez azonban már egy olyan kormány időszakában történt, amelynek tisztviselői természetesen nem nézték jó szemmel a korábbi hatalom képviselőit, akik más körülmények között jó eséllyel nem jutottak volna főispáni, királyi biztosi pozícióhoz. A sajátos hivatalvállalás személyes szempontjairól sajnos nem tudok írni, erre nem világítanak rá az általam ismert források, de természetesen ebben az

[48] Völgyesi 2015: 186.
[49] Kristóffy 1928: 262–271.

esetben is érdemes lehet a vizsgálódást kiterjeszteni a helyi szintekre, az alacsonyabb szintű tisztviselői pályákra is.

Kristóffy József és talán Nagy László ügyét leszámítva, a koalíciós kormány tagjaira és a tőlük függő tisztviselőkre maradt a nyugdíjjogosultságokról való döntés a vizsgált esetekben. Akik számára nem sikerült egy minisztertanácsi hozzájárulást követő, uralkodói döntéssel elérni a konkrét összeg szerinti kegydíjat, azok valóban nem várhatták, hogy a jogszabályokon túli, kedvezőbb elbánásban lehet részük. Azonban érdemes szót ejteni arról is, hogy a nyugdíjtörvény rendelkezései sem tudták biztosítani az ügyek pártatlan elbírálását. „A homályos szabályozások oda vezettek, hogy a törvény végrehajtásánál sokszor a protekció érvényesült…", a Kozári Mónika által az 1885. évi XI. törvényről írtak értelemszerűen igazak lehettek a kérvényezőt hátrányosan érintő esetekre is.[50] A koalíciós kabinethez köthető kormányzati iratok azonban inkább arra utalnak, hogy szigorúan csak a törvény által szabott feltételekhez mérve állapították meg a nyugdíj mértékét. Így még mindig lehetőség volt az akták elfektetésére, az ügyek elhúzására vagy a törvény rendelkezéseinek sajátos értelmezésére, azonban úgy tűnik, hogy a törvény szabta kereteket nyíltan és durván nem lépték át a vizsgált esetekben. Erre talán a legjobb példa Rudnay Béláé, akinek képviselőségét a tisztviselői pálya megszakításaként értelmezték, azonban az uralkodónak szánt előterjesztés-tervezet arra is utal, hogy az így kimaradó éveket általában nem ítélték meg hasonló szigorral. Mindez meglepő is lett volna, hiszen az 1887 és 1910 közti általános képviselő-választások mandátumbirtokosainak 10,8–29,3%-a az állami vagy önkormányzati tisztviselői karból került ki.[51] Könnyen belátható, hogy nagyon sokukat komoly hátrány érte volna a nyugdíjba vonuláskor, ha később, folytatva közigazgatási pályájukat (mint Kristóffy József és Rudnay Béla is tette), a szolgálati idő megszakításaként értelmezik a képviselőség éveit. A törvényhatósági tisztviselőként töltött éveket követő képviselőség, majd állami szolgálat akár jellemző tisztviselői minta is lehet azok számára, akik a politika világába is bekapcsolódtak. Általában véve is érdemes ezeknek a hivatalviselőknek a pályáját követni. Főként igaz ez akkor, ha egy súlyos politikai válság közepette vállaltak hivatalt, kockára téve addigi pályájukat.

Források

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)
Bécsi levéltárakból kiszolgáltatott iratok. (I)
I 35. Kabinetarchiv: Geheimakten: Nachlass Daruváry
Polgári kori kormányhatósági levéltárak (K)

[50] Kozári 2012: 70.
[51] Rudai 1936: 32–33.

K 26 Miniszterelnökség. Központilag iktatott és irattárazott iratok.
K 148 Belügyminisztérium. Elnöki iratok.
Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Levelestár (OSzK Kt Lt)
Fejérváry Géza levele ismeretlennek, 1906. június 9.

Galánthai Nagy Sándor (szerk.) 1906: *Mihók-féle magyar compass 1905/6*. II. rész. Budapest. 494.
KN 1905–1910 = *Az 1905. évi február hó 15-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója*. Budapest.
Soós László (szerk.) 2025: *A Fejérváry-kormány minisztertanácsi jegyzőkönyvei 1905. június 18. – 1906. április 8*. Budapest

Ellenzék, 1907.
Budapesti Közlöny, 1905.

Hivatkozott irodalom

Csapó Csaba 2015: A miniszterelnök. Válság után Széll-csend. Széll-csend után válság. In: ifj. Bertényi Iván (szerk.): *Törvény, jog, igazság. Széll Kálmán életműve*. Budapest, 219–233.
Csik Tamás 2014: Cenzusok a századelő választójogában és képviseleti reformterveiben: egy statisztikai tanulságai (1904). *Levéltári Szemle* (64.) 3. 19–61.
Dolmányos István 1963: *A magyar parlamenti ellenzék történetéből 1901–1904*. Budapest.
Dolmányos István 1976: *A koalíció az 1905–1906. évi kormányzati válság idején*. Budapest.
Gratz Gusztáv 1934: *A dualizmus kora*. I-II. Budapest.
Hanák Péter 1988: *Magyarország története 1890–1918*. Budapest.
Horváth József 1907: *Az 1905–6. évi vármegyei ellenállás története*. Budapest.
Kárbin Ákos 2015: Széll Kálmán és a gazdasági tárgyalások Ausztriával. In: ifj. Bertényi Iván (szerk.): *Törvény, jog, igazság. Széll Kálmán életműve*. Budapest, 261–281.
Kozári Mónika 2012: *A nyugdíjrendszer Magyarország Mária Terézia korától a második világháborúig*. Budapest.
Kristóffy József 1928: *Magyarország kálváriája. Az összeomlás útja. Politikai emlékek 1890–1926*. Budapest.
Lányi Bertalan 1909: *A Fejérváry-kormány kormányzatpolitikai és alkotmányjogi megvilágításban*. Budapest.
Móczár Elemér 1913: *Nyugdíj lexikon*. Budapest.

Pap József 2012: A dualizmus kori képviselők életpálya elemzésének dilemmái. In: Dobszay Tamás – Forgó András – ifj. Bertényi Iván – Pálffy Géza – Rácz György – Szíjártó M. István (szerk.): *Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon a kezdetektől 1918-ig*. Budapest, 420–432.

Rudai Dezső 1936: *A politikai ideológia, pártszerkezet, hivatás és életkor szerepe a magyar képviselőház és a pártok életében (1861–1935)*. Budapest

Szántay Antal 2015: II. József kerületi biztosai. In: Hermann Róbert (szerk.): *Nemzetmentők vagy megalkuvók. Kollaboránsok a magyar történelemben*. Kolozsvár, 121–145.

Völgyesi Orsolya 2015: Egy adminisztrátor portréja az 1840-es évekből. Földváry Gábor hivatali pályája mint esettanulmány. In: Hermann Róbert (szerk.): *Nemzetmentők vagy megalkuvók. Kollaboránsok a magyar történelemben*. Kolozsvár, 171–191.